

**DĖL PILYPO RUIGIO „LITTAUIŖ CH=DEUTŖ CHES UND  
DEUTŖ CH=LITTAUIŖ CHES LEXICON [...]“ (KÖNIGSBURG,  
1747) VOKIEČIŲ-LIETUVIŲ DALIES REGISTRO ŠALTINIŲ:  
EHRENREICHO WEISMANNO „LEXICON BIPARTITUM,  
LATINO-GERMANICUM ET GERMANICO-LATINUM [...]“**

---

**Vincentas Drotvinas**

*Vilniaus pedagoginis universitetas, Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius, Lietuva*  
*El. pačtas: drotvinas@vpu.lt*

---

Pilypas Ruigys savo žodyno<sup>1</sup> „Autorialus pratarmėje“ nurodo vokiečių-lietuvių dalies šaltinius: „Į vokiškojo registro pagrindą padėjau Veismano „Leksikoną“ (*legte zum Grunde des deutschen Registers das Lexicon Weismanni*)“ (Ruhig, Vorrede des Autorialis, *Geneigter Leser* 3a; Koženiauskienė, 1990: 475–484). Kodėl Pil. Ruigys savo žodyno pagrindu pasirinko būtent šį leksikografijos veikalą, jis neaiškina, taip pat nenurodo nei Weismanno vardo, nei naudoto žodyno leidimo metų. Kokia Weismanno „Lexicon bipartitum“ įtaka Pil. Ruigio žodynui, lietuvių leksikografijos istorikų iki šiol plačiau negvildenta. Tiesa, Weismannas nėra nežinomas lietuvių literatūros istoriografijoje, bet čia dažniausiai apsiribojama bendra bibliografinė pastaba, kad Pil. Ruigys rėmėsi Weismanno „Leksikonu“.

Mūsų istoriografijoje Weismanno asmuo ir jo žodynas aptariami gana nediferencijuotai, atskirų autorių duomenys kartais prieštaringi. Bene pirmasis Weismanną (Veismaną) mini Jurgis Lebedys (Lebedys, 1977: 169), jis nurodo autorialius (?) inicialus ir sako, kad vokiškojo žodyno dalyje Pil. Ruigys pasirinko Ch. E. Veismano abipusiu lotynų-vokiečių kalbų žodynu (1741 m.). Nenurodžius žodyno pavadinimo ir iš to ryškėjančios jo sandaros, lieka neaišku, kodėl Pil. Ruigys, rašydamas savo vokiečių-lietuvių žodyno dalį, „pasirėmė“ lotynų-vokiečių, o ne vokiečių-lotynų dalimi, be to, nekomentuojama, kodėl pasirinktas 1741 m. leidimas.

Kiek informatyviau Weismannas pristatomas Pil. Ruigio „Tyrinėjimų“ lietuviškame leidime<sup>2</sup>. Čia pirmą kartą pateikiamas kitas žodyno autorialius vardas, tikslesnis jo žodyno pavadinimas, dviejų leidimų metai ir kita leidimų vieta: *Lexicon bipartitum Latino-Germanicum, et Germanico-Latinum, in quo Latinitas prisca et pura..., auctore M. Eryco Weissmanno... Editio sexta. Francofurti ad Moenum. 1707; Lexicon*

---

<sup>1</sup> Littauifch=Deutfches und Deutfch=Littauifches LEXICON, vorinnen ein hinlänglicher Vorrath an Wörtern und Redensarten, welche ſowol in der H. Schrift, als in allerley Handlungen und Verkehr der menſchlichen Gefellſchaften vorkommen, befindlich iſt [...] von PHILIPP RUHIG, Pfarrer und Senior zu Walterkehmen, Inſterburgiſchen Hauptamtes Königsberg, druckts und verlegt I. H. Hartung, 1747.

*bipartitum* [...], *Editio octava, auctior et emendatior, Francofurti ad Moenum, 1725* (Jurgutis, 1986: 480, 594 paaiškinimas).

Leonas Gineitis Pil. Ruigio žodyno pratarmėje minima Weismanno žodyną apibūdina šitaip: „Ch. E. Weismanno lotynų-vokiečių kalbų žodynas (1741)“, taigi pateikia žodyno vienos dalies pavadinimą lietuviškai (Gineitis, 1988: 515, nuor. Nr. 50). Personalijų rodyklėje yra daugiau žinių apie autorių: „Veismanas Christianas Eberhardas (Weissmann, 1677–1741), evangelikų teologas, bažnyčios istorikas, Tiubingeno un-to prof.“ (Gineitis, 1988: 613). Taigi iš čia sužinome kito Weismanno vardus, gyvenimo metus ir veiklos pobūdį.

Zigmas Zinkevičius pakartoja Weismanno žodyno pavadinimą, tačiau nekeičia autoriaus inicialų, žodyno leidimo vietos ir metų (Stuttgart, 1741) (Zinkevičius, 1990: 259). Regina Koženiauskiene komentare apie Pil. Ruigio žodyno šaltinius pateikia tuos pačius Weismanno inicialus ir žodyno lietuvišką sutrumpintą pavadinimą: „Tai vokiečių leksikografo Ch. E. Veismanno „Lotynų-vokiečių ir vokiečių-lotynų kalbos žodynas“. Jos nurodoma žodyno pirmojo leidimo data (1707) prieštarauja V. Jurgučio minėtiems duomenims, kad tais metais buvo išleistas jau šeštasis žodyno leidimas. Deja, ir pastarojo meto darbuose lieka nepatikslinti Weismanno inicialai, nors jau abejojama 1741 m. žodyno leidimu (Zubaitienė, 2004: 34).

Nors Weismanno žodyno yra išėję keliolika leidimų (žr. toliau), nėra išaiškinta, kuriuo žodyno leidimu naudojosi Pil. Ruigys. Daugumos tyrėjų minimas 1741 m. žodyno leidimas lyg ir prieštarautų Pil. Ruigio žodyno rengimo eigai. Pats Pil. Ruigys nurodo, kad savo žodyną pradėjęs rašyti 1733 m., vadinasi, jis turėjo naudotis kažkokiais ankstesniais Weismanno žodyno leidimais (sakykime 1715 ar 1725 metų). Jeigu manytume, kad naudojosi 1741 m. leidimu, tai vokišką registrą suformuoti galėjo ne anksčiau kaip 1741–1742 metais. Tai ką veikė nuo 1733 metų? Nėra žinoma, kad, pavyzdžiui, pirmiausia būtų rengęs lietuvių-vokiečių kalbų žodyno dalį, tačiau galbūt pirmiausia sudarinėjo vokišką registrą pagal Šventąjį Raštą (tai būtų tolesnio tyrimo objektas).

Siekdamas išsklaidyti įsisenėjusius neaiškumus, pateikiu kiek platesnę leksikografo Ehrenreicho (Ericho) Weismanno gyvenimo apžvalgą. Remdamiesi nesutampančiais vardais ir nevienodomis gyvenimo datomis, pirmiausia turime skirti du Weismannus: leksikografą, liuteronų teologą ir pedagogą Ehrenreichą (Erichą) Weismanną (1641–1717) ir jo sūnų Christianą Eberhardą (1677–1741). Šis žymus XVIII a. Vokietijos evangelikų-liuteronų teologas nebuvo tėvo veiklos tęsėjas, filologijos ar leksikografijos darbų nėra palikęs, tiesa, bažnyčios istorijai skirta veikalas „*Introductio in Memorabilia ecclesiastica historiae sacrae* [...]“. I. Theil Stuttgart 1718, II. Theil. 1719 (antrasis leidimas 1745) pratarmėje išspausdino tėvo biografiją.

Įdomu pažymėti, kad Ehrenreichas Weismannas yra savo paties biografas. Patikimų duomenų apie savo gyvenimą ir veiklą jis pateikia „*Lexicon bipartitum*“ septintojo leidimo (1715) pratarmėje *Praefatio auctoris*. Šioje savotiškoje autobiografijoje barokišku stiliumi glaustai apžvelgia savo gyvenimo kelią: „Rūščiausiais laikais mane pagimdė motina Austrija, išmokė Vengrija, jaunuolį trem-

<sup>2</sup> Pilypas Ruigys, *Lietuvių kalbos kilmės, esmės ir būdo tyrinėjimas*, parengė Valerija Vilnonytė ir Vytautas Jurgutis, Lituanistinė biblioteka, 26, Vilnius: Vaga, 1986.

tinį dėl religijos tikrai dieviška globa priėmė ir suteikė išlaikymą Würtembergo žemė [...], į garsųjį Maulbronno vienuolyną atėjau nuskurdęs, buvau vienišas [...]“, toliau aptaria gyvenimą Würtemberge (Vokietijoje) ir ten citas bažnytinės pareigas. Pristato ir savo žodyno leidimą (beje, paskutinį autoriui gyvam esant)<sup>3</sup>.

Ehrenreichas (vok. *Ehrenreich*, trumpinys *Erich*, lot. *Erycus*, *Ericus*) Weismannas (pavardė rašoma ir Weißmann, Weissmann) yra gimęs 1641 m. liepos 15 d. Weyerburgo pilyje Aukštutinėje Austrijoje. Tėvas buvo liuteronų dvasininkas, taigi dėl tuometinių konfesinių persekiojimų šeima pasitraukė į Presburgą Austrovengrijoje<sup>4</sup>, kur Erichas pradėjo mokytis. 1656 m. su šeima atsidūrė Heilbronne, Würtembergo kunigaikštystėje, o po metų buvo priimtas Maulbronno vienuolyno alumnu. 1659 m. pradėjo studijuoti teologiją Tübingene, čia 1660 m. gavo teologijos bakalauro ir 1662 m. – magistro laipsnį. Tais pat metais tapo Hirschau vienuolyno bažnyčios pamokslininku ir teologijos dalykų dėstytoju. Šiame vienuolyne išdirbo 18 metų ir parašė svarbiausią savo darbą – „Lexicon bipartitum“, kurio pirmasis leidimas išėjo 1674 m. Frankfurte prie Maino. Nuo 1680 m. kunigavo Waiblingene, Kirchheime, Nürtingene ir Stuttgarte, vėliau, kildamas bažnytinės karjeros laiptais, tapo prelatu, Würtembergo konsistorijos nariu, Stuttgarto vienuolyno pamokslininku, o nuo 1711 m. – Maulbronno vienuolyno abatu ir Würtembergo kunigaikščio patarėju bei šios kunigaikštystės generaliniu superintendentu.

Be „Lexicon bipartitum“, yra parašęs vokiečių kalbos gramatiką, vaikų elementorių (*Kinderfibel*), išleidęs religinių knygų, k. a. Šventoji iškalba (*Rhetorica sacra*, Tübingen, 1769), 10 tomų pamokslų rinkinį (*Homiletische Schriften*). Už nuopelnus bažnyčiai ir mokyklai buvo vadinamas Mokytoju (*Praeceptor*). Mirė E. Weismannas eidamas septyniasdešimt šeštuosius metus 1717 m. vasario 23 d. Maulbronne<sup>5</sup>.

Pirmasis lotynų-vokiečių kalbų žodynas yra Petro Dasypodijaus (Petrus Dasypodius) „Dictionarium latinogermanicum“ (Straßburg, 1536). Be jo, XVIII a. žymesni dvikalbiai žodynai yra Johanno Leonhardo Frischo „Teutsch-Lateinisches Wörter-

<sup>3</sup> *Postquam enim me tristissimis temporibus, mater Austria genuit, Hungaria in scholis educavit, tandem Würtembergia adolescentem religionis causa exulem in Annum amoris, Divinae quidem providentiae ductu, suscepit; primus heicce terrarum ad Musas publicas, annos ante 58. accessus fuit, in celeberrimo Monasterio Maulbronnensi, Veni egenus, fui desertus, incessi bacillo comite, ut solent extorres; at postquam coronide studiis imposita, Caelesti imperio, & Summatum in hoc Ducatu suffragio, alia super alia vice, primum monasteriis, porro Ecclesiasticis tandem Consistorialibus negotiis praefectus, longissimum vitae spatium decurri, factum est, ut in solatium grandioris aevi, tanquam Serenissimi Principis Consiliarius, Superintendens in Ducatu Generalis & illius ipsius Monasterii, in quo studia prima orsus sum, Juventutis Litterariae beneficiò, Abbas pedum & Lampada acciperem, inque hoc laborum meorum fastigio, huic libro edendo manum imponerem extremum. Quiesco jamjam in hac editione septima tanquam sacro numero, & sic Literato orbi, cui tenuem hancce operulam commendo, ultimum dico Vale. Tekstas pakartotas Groß, Johann Matthias (žr. nuor. Nr. 5).*

<sup>4</sup> Preßburg (Presburgas), dabartinė Bratislava, vengr. Pozsony, 1521–1784 m. buvo Habsburgų Vengrijos sostinė, plg. Weismanno žodyne Preßburg. Posonium p. 313.

buch“ (Berlin, 1741) ir Christopho Ernsto Steinbacho „Volständiges Deutsches Wörter=Buch vel Lexicon germanico-latinum“ (Breslau, 1734) (Henne, 1975: 118). E. Weismanno „Lexicon bipartitum“ buvo vienas populiariausių dvikalbių vokiečių-lotynų ir lotynų-vokiečių žodynų Vokietijoje XVII a. antrojoje pusėje ir XVIII a.: 1674–1774 m. išėjo 12 šio žodyno leidimų. Teiraujantis E. Weismanno žodyno leidimų datų Bavarijos valstybinėje bibliotekoje Münchene (*Bibliotheks-Verbund Bayern*) ir kai kuriose kitose Vokietijos bibliotekose, chronologinį leidimų sąrašą pavyko sudaryti tik su spragomis: kai kurių, ypač ankstyvųjų, leidimų vietos ir metų duomenys nesutampa. Be to, manoma, kad pirmiausia (1674 m.) žodynas išleistas vienos – lotynų-vokiečių – dalies, bet nuo trečiojo leidimo (1694 m.) buvęs dviejų dalių („Lexicon bipartitum“), taigi su vokiečių-lotynų kalbų dalimi.

Vokiečių leksikografijos istorijoje E. Weismanno žodynas, rodos, nėra plačiau tyrinėtas. Apžvelgiant dvikalbę lotynų leksikografiją nuo 1700 m. ir aptariant E. Weismanno „Lexicon bipartitum“ 8-ąjį leidimą 1725 m., iškeliamas žodyno populiarumas (žodynas buvo daugkart spausdinamas (*später mehrfach gedruckt*)), kartu nurodoma, kad šių žodynų originalumą ir tarpusavio priklausomybę dar reikia aiškinti (*die Originalität und Abhängigkeiten der Lexikographie bleiben zu klären*) (Krömer, 1991: 3034). Nebuvo jis itin svarbus vokiečių kalbos ir ypač jos leksikos norminimo požiūriu. Naujojoje vokiečių aukštaičių (*neuhochdeutsch*) leksikografijoje skiriamas XVII–XVIII a. laikotarpis, kai suvoktas didžiojo vokiečių kalbos žodyno poreikis, žodyno, kuriame turėjo būti pavyzdinai kodifikuota vokiečių aukštaičių tarmė. Epochiniai to meto vokiečių leksikografijos veikalai yra Georgo Justuso Schottelio (Schottelius) „Ausführliche Arbeit Von der Teutschen HauptSprache“ (Braunschweig, 1663); Georgo Henischo „Teutsche Sprache und Weißheit“ (A–G), „Thesaurus linguae et sapientiae germanicae“ (Pars prima) (Augsburg, 1616); Kasparo Stielerio *Der „Teutschen Sprache Stammbaum und Fortwachs oder Teutscher Sprachschatz“*

<sup>5</sup> E. Weismanno biografijos duomenys imti iš šių šaltinių: Eckstein Friedrich August, *Nomenclator philologicum*, 1871; Ernesti Johann August, *Vorrede zu Weismann's Lexicon bipartitum Latino Germanicum et Germanico Latinum Lips*, 1774; Groß Johann Matthias, *Historisches Lexicon evangelischer Jubel-Priester*, Bd. 1, 1727, S. 230, 1345; Hamberger Georg Christoph, Meufel Johann Georg, *Das Gelehrte Teutschland oder Lexicon der jetzt lebenden teutschen Schriftsteller*, 5, Auflage Lemgo, 1796–1834; Hirsching Friedrich Carl Gottlieb, *Historisch-literarisches Handbuch berühmter und denkwürdiger Personen, welche in dem achtzehnten Jahrhundert gelebt haben*. Hrsg. von Johann Heinrich Martin Ernesti, Bd. XVI, Erste Abteilung, Leipzig, 1813 in Schwickerschen Verlage, Unveränderter Nachdruck der 1813–1815 Ausgabe, Akademische Druck- und Verlagsanstalt Graz, 1976, S. 107; Jöcher Christian Gottlieb, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, Bd. 4, 1751, S. 86; Meufel Johann Georg, *Lexicon der von Jahre 1750 bis 1800 verstorbenen Teutschen Schriftsteller*, Dritter Band, Leipzig, 1812; *Neue Deutsche Biographie. Deutscher biographischer Index*, 2, kumulierte und erweiterte Ausgabe, 8, Tanner-Z, München: K. G. Saur, 1998, S. 3790; Sedler Johann Heinrich, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste*, Vier und fünfzigster Band, Wei-Wend, Leipzig und Halle, 1747; *Photomechanisches Nachdruck des Akademischen Druck- und Verlagsanstalt*, Graz-Austria, 1962; Wurzbach Konstant von, *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich erhaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche seit 1750 in den Österreichischen Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben*, Wien, Druck und Verlag der K. K. Hof- und Staatsdruckerei, 1886, S. 190.

[...]“ (Nürnberg, 1691).

Nors lotynų kalba tebebuvo viena iš tradicinių šventųjų kalbų šalia hebrajų ir graikų, taip pat ir Vakarų Europos mokslo ir kultūros kalba, ji XVII a. antroje pusėje ne vienoje mokslo srityje jau pradėjo užleisti savo pozicijas besiformuojančiai naujai vokiečių aukštaičių kalbai. Kita vertus, nors E. Weismanno žodynas buvo skiriamas tam tikro ploto skaitytojams (panašūs regioniniai žodynai buvo leidžiami įvairių Vokietijos žemių gimnazijų ir universitetų poreikiams), jis tenkino lotynų ir vokiečių kalbos leksikos mokymo poreikius ir dėl to buvo ypač populiarus; tą patvirtina ir kelios leidimo vietos bei leidėjai: Frankfurtas prie Maino (Frankfurti am Moenum – editio sexta 1707), ed. 11 – 1758; Stuttgartas (Stuttgartiae, Stuttgart – editio septima 1715, editio decima – 1741) ir pan. Pakartotiniai leidimai paprastai įvardijami kaip nauji (*editio nova*), pataisyti ir papildyti (*auctior et emendatior*), dalys puslapių skaičiumi gerokai skiriasi, pavyzdžiui, 1715 m. septintasis leidimas turi, be pratarmės, 728 ir 472 puslapius; aštuntasis leidimas (1725 m.) – 752 ir 520 ir pan. Nurodoma, kad 1725 m. žodyno leidimas turėjęs apie 14000 žodžių. Žodynai buvo leidžiami įvairių leidėjų (leidyklų). Autoriui mirus, jų leidimas nesustojė, tik redagavo jau kiti leksikografa filologai (Johannas Augustas Ernestis (1707–1781), Zimmermannas ir kt.). Po autoriaus mirties išėjusių žodynų antraštinio puslapio tekstas koreguojamas, plg. *cum praefatione Jo. Augusti Ernesti. – 11. ed. ui fagiliorem ordinem redacta et multis partibus aucta et emendata* (Frankfurti: Mezler, 1758) ir pan.

Žodyną pakankamai gerai reprezentavus XVIII a. vokiečių kalbą rodo tai, kad E. Weismanno žodyno 1725 m. leidimo vokiečių-lotynų dalis buvo išversta į rusų kalbą<sup>6</sup> (Сороколетов, 1998: 90–98).

Nepretenduodamas visapusiškai apibūdinti E. Weismanno „Lexicon bipartitum“ leksikografiniu požiūriu, čia bandysiu bent pagrindiniais bruožais aptarti žodyno aštuntąjį (1725 m.) leidimą<sup>7</sup>.

Žodyno makrostruktūrai (šaltiniams, turiniui) aptarti informacijos randame jau pačiame „Lexicon bipartitum“ antraštiniame puslapyje (1 pav.), iš kurio galima sužinoti, kad žodynas yra dviejų dalių – lotynų-vokiečių ir vokiečių-lotynų. Pastaroji kalba apibūdinama kaip senoviška ir gryna; remiantis gausiais Erazmo Roterdamiečio ir kitų kritikų darbais pateikiama žodžių kilmė, reikšmė, frazeologija, poetinis ar mitologizuotas žodžių vartojimas. Visa tai suprantamai aprašęs autorius Erikas Weismannas (Eryc Weismann) čia nurodo savo pareigas ir titulus. Toliau pažymima, kad septintasis leidimas (*editio septima, auctior et emendatior*) papildytas dviem dalykais: ryškiu gamtos bei augalijos vaizdu ir išsamiu pasakojimu apie autoriaus gyvenimą.

Žodyno turinys (pirmiausia jo lotyniškoji dalis) plačiau aptarta išsamioje (11 puslapių) pratarmėje (*Prefatio*) „Sveikinimas maloningajam skaitytojui“ (*Lectori benevolo salutem*). Abiejų žodyno dalių, pirmosios (*Prima pars*) analitinės, t. y. lotynų-vokiečių, ir antrosios (*Secunda pars*) sintetinės, t. y. vokiečių-lotynų, puslapiai yra sudaryti iš romėnų literatūros autorių raštų. Jie yra vien pavyzdiniai ir tinkami skaitymui bei rašymui mokyti. Lotyniškosios dalies šaltiniai paremti „žymiausiai leksikografais“ (*ex*

<sup>6</sup> Вейсманов, *Немецкий лексикон с латинским, предложенный на российский язык*, СПб., 1731. Antrasis papildytas leidimas – 1782 m., pakartotas 1799 m.

<sup>7</sup> Naudotasi Berlyno Valstybinės bibliotekos egzemplioriumi sign. 1: 4<sup>o</sup> Wb 1915 (kopija – straipsnio autoriaus nuosavybė).

**LEXICON**  
 BIPARTITUM,  
 LATINO-GERMANICUM,  
*ET*  
 GERMANICO-LATINUM,  
*IN QUO*  
 LATINITAS PRISCA ET PURA,  
*Quoad*  
 VOCUM ORIGINES, SIGNIFICATIONES,  
 PHRASEOLOGIAM,  
*Et usum*  
 PROVERBIALEM, POETICUM, MYTHOLOGICUM,  
 Ex Probatissimis  
 LEXICOGRAPHIS, ERASMI CHILIADIBUS  
 VARIORUMQUE CRITICORUM MONUMENTIS,  
**JUSSU SUPERIORUM**  
*Methodo perspicua explicatur,*  
 AUCTORE  
**ERYCO WEISMANNO,**  
 Serenissimi Ducis Consiliario, Abbate Monasterii Maulbron-  
 nensis & Superintendente Generali in Ducatu  
 Wirtembergico.  
 EDITIO OCTAVA, AUCTIONIOR ET EMENDATIO;  
*Chii, quam amplissima facta sit accessio, praesertim in Parte Libri posteriore Germanico-  
 Latina, juxta cum relato de Auctoris vita & morte, PRAEFATIO docebit.*  
**CUM PRIVILEGIO SAXONICO.**  
 STUTTGARDIAE,  
 SUMPTIBUS JOH. BENED. MEZLERI & CHRISTOPH. ERHARDI  
 Anno MDCCLXXV.

1 pav. E. Weismanno „Lexicon bipartitum [...]“ aštuntojo leidimo (1725 m.) antraštinis puslapis

*probatissimis lexicographis*), Erasmo „Chiliada“ ir įvairių kritikų darbais. Išvardijami romėnų autoriai Ciceronas, Plautas, Terencijus, Cezaris, Saliustijus, Vergilijus, Ovidijus, Horacijus, Juvenalis, Varonas, Seneka, Lukrecijus, Kvintilianas ir kt., iš kurių mokslingiausi vyrai sukaupe lotynų kalbos lobyną (*thesaurum*). Tarp šių žodynų ir studijų veikalų autorių išvardijami tokie autoritetai (*Litteratissimi Viri*) kaip Calepinas<sup>8</sup>, „perdavęs kitiems šio mėgstamo darbo taikliai uždegtą žibintą“, Matas Martinius – etimologijos darbų autorius, Cicerono komentatorius ir cituotojas Nizolijus,

Erazmas Roterdamietis – graikų ir lotynų literatūros aiškintojas, Bazilijus Faberis – grynų lotynų mokomosios kalbos lobyno autorius, Antuanas Korvinas, sudaręs turtingiausią perkeltinių žodžių vartojimo rinkinį, Johanas Frizijus ir kt. E. Weismannas laiko savo žodyną metodiškai tobulu ir tinkamu mokyti lotynų kalbos. Esą kiti žodynai be tvarkos, painūs aiškinimai dažnai trikdo berniukus ne be žalos jų atminčiai ir pan. Savo žodyno metodinius principus nusako teiginiu: „Rodykime natūralius žodžių šaltinius“. To siekiant, reikia pridėti ypatingą prasmę ir tropą, atskleisti pavyzdinę frazeologijos gausybę, išdėstyti žodžių vartojimą patarlėse ir sentencijose, nes visa tai sėkmingai parodą žodyno visumą. Toliau priduria, kad pirmojoje analitinėje dalyje buvo stengiamasi neduoti nieko netikro ir svetimo, bet perteikti skaitymo ir rašymo besimokančiam jaunimui pavyzdinę gryną kalbą. Čia E. Weismannas pasirodo esąs klasikinės lotynų kalbos puoselėtojas. Pats E. Weismannas žodyne lotynų kalbą *Latein*, *Latinitas* apibūdina dviem iliustracijomis: § *Kuchen-latein. reden, gut Latein reden, (gut) Latein integritas latini Sermonis* ir t. t. W 252. Lotyniškai *Latinitas culinaria*, vok. *Kuchen=Latein* – šiuo terminu humanistai ironiškai vadino vėlyvaisiais viduramžiais smukusią universitetų ir vienuolynų kalbą.

Autorius pabrėžia pedagoginį savo darbo pobūdį. Daugelis, sako jis, gailisi mano amžiaus, kuris paskirtas taisyti nerimtus ir blogus poetus svetimtaučiams (suprask – vokiečiams. – V. D.). Toks yra mano pašaukimas, sako E. Weismannas, drauge teks pasenti taisant žodžius.

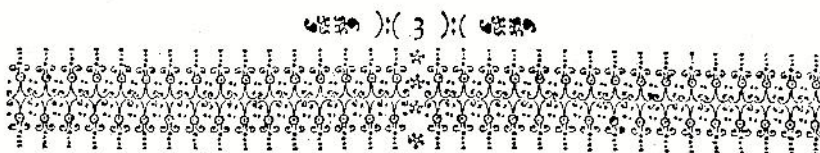
Žodyne daug priežodžių (*Adagiorum Centurias*) paimta iš Erazmo. Šalia tikrų vardažodžių gausiai dedami Europos šalių, miestų, pirmiausia Vokietijos (*Germania*), kalnų, upių ir t. t. pavadinimai. Praradimu ligšioliniuose žodynuose E. Weismannas laiko tai, kad neminimi nei žalumynų, nei medžių, gėlių, akmenų, gyvūnų pavadinimai, kurie yra atviri gamtos mokslų tyrimui, todėl rodo dėmesį gamtos teminei leksikai.

Antroji, sintetinė, žodyno vokiečių-lotynų kalbų dalis apibūdinta kur kas glausčiau (2 pav.). Pasak E. Weismanno, ji pasirodė visiškai nauja. Autorius taip pat sakosi nesuskaičiuojamus savitus vokiečių priežodžius įteisinęs senąja ir gryną lotynų kalbą. Žodyno metodinius privalumus ir teigiamybes E. Weismannas grindžia amžininkų nuomonėmis apie žodyną. Tačiau pripažįsta ir galimus nesklandumus ar trūkumus. Kreipdamasis į kilniaširdžius jaunuosius (*Vos ingenuos Adolescentes*), siūlo naudoti savo žodyną. Kelias, sako autorius, tebūnie pagrįstas sunkiu darbu ir stropumu. Temas su gerai sutvarkytais priežodžiais, patarlėmis, sentencijomis mokykitės, skaitykite balsiai, kartokite skaitydami arba pasakodami, ginčykitės dėl vartojimo. Geriausiai savo mokslu rūpinasi tie jaunuoliai, kurie kasdien paskiria laiko žodynų skaitymui ir pan. Kaip minėta, pratarmę E. Weismannas baigia savo biografija.

E. Weismanno „Lexicon bipartitum“ vokiečių-lotynų sintetinė dalis (*Secunda pars*) turi 520 didelio formato (28 × 20 cm) paginuotų puslapių, vertikaliu brūkšniu padalytų į dvi dalis su savo kolontitulais.

E. Weismanno žodynas yra lizdinis. Esminis tokio žodyno straipsnio požymis yra lemos (antraštinio žodžio) vediniai, dūriniai, žodžių junginiai (konstrukcijos), pateikiami tame pačiame žodyno straipsnyje. Žodyno straipsniai gerokai įvairuoja, tai

<sup>8</sup> Ambrogio Calepinus, Calepino (1435–1511) – italų leksikografas. 1502 m. išleido lotynų kalbos žodyną „Cornucopiae“. Nuo XVI a. jo žodyne įvestos ir kitos kalbos: populiariausias buvo 11 kalbų apimties leidimas (1590 m. Bazelyje).



## A. Ab

**A**ch. Aquisgranum, eine Stadt.  
 Al. Anguilla: Abl, wie die Schu-  
 ster brauchen, Schuster: Abl.  
 subula: vel Schuster: Abl.

— Nasrep. excipulus, excipulum.

Nasruppe. Mustela (piscis.)

Naron-wurh. Arum.

Nasf. cadaver: ein Nasf, damit man Vogel  
 fängt, oder Fisch ansetzt: esca.

— s. Mit dem Nasf fangen. inescare, obspare escam,  
 hamum suspendere: semper tibi pendeat ha-  
 mus. Ovid.

Abarbeiten (sich) frangere se laboribus, vi-  
 res exhaurire, labore se fatigare. v. Arbeit.

Abarten, aus der Art schlagen, degenerare.

Abâhen depascere.

(Das) A. b. c. alphabetum.

Abbanen, von seinem Amt trachten, abdi-  
 care se officio; velle officium deponere.

Abbeeren. baccas avellere, abrumperere.

Abbeissen, demordere; mordicus abripere,  
 — vorren abbeissen / præmordere, prærodere, ad  
 mordere, obmordere.

Abbetteln. precariò obtinere, blanditiis tor-  
 quere. blanditiis alicui aliquid extorquere.

Abbitden. imaginem alicujus rei effingere,  
 informare, fingere, exprimere. — ung. effi-  
 ctio, delineatio.

Abbinden. solvere, dissolvere.

Abbitten. deprecari, precibus avertere.

— s. Abbit thun / einlegen. orare levatis manibus ex-  
 postulare veniam: veniam delicti petere: de-  
 precari alicuius: alicui deprecari: malum:  
 pœnam deprecari: deprecari abs se supplici-  
 um: præbere se deprecatorem.

(die) Abbit. deprecatio.

Abbitzwist. per modum deprecationis.

Abbitz. morsus Diaboli. Succisa.

Abblasen. deflare.

— s. Prob/ oder Speise abblasen / manus auf die Erde  
 gefallen. cibum è manu prolaptum deflare;

## Ab

— zum Abzug blasen. dato signo revocare à prælo:  
 canere receptui.  
 Man hat auf dem Thurn abgeblasen, factus est ex  
 tuleri tubarum canus.

Abblaten. pampinare folia, defringere.

Abblâuen. Verberibus aliquem onerare,  
 probe depexum reddere, depalmare.

Abblûhen. deflorescere

Abbochen. vid. Abpochen.

Abborgen. petere mutuo. vid. entlehnen.

Abbrechen. demolire, destruere, defringere,  
 demoliri.

— Ein Haus bis auf den Boden abbrechen. domum  
 complanare.

— Ein Frucht abbrechen. fructum ex arbore decer-  
 pere, carpere, delibare.

— an der Zahl abbrechen. minuere, diminuere nume-  
 rum: numero detrudere.

— an der Speis abbrechen. demere cibum, demere  
 aliquid de cibo; subducere de cibo: defrau-  
 dare genium.

— den Arm abbrechen. brachium frangere.

— den Faden abbrechen. abrumperere filum.

— die Rede abbrechen. flum sermonis, orationis ab-  
 rumperere, finem dicendi facere.

— von seinen Geschâften abbrechen. otium sibi sumere.

Abbruch. deminutio; abstinentia; subductio,  
 parcitas, damnum, noxa, detrimentum.

— s. Einen Abbruch thun. derogare; facere demin-  
 tionem rei: imminuere & attenuare rem, opus  
 alicujus minuere, debilitare aliquem.

— ohne Abbruch. salva & illibata re; re salva; parce,  
 restituta.

Abbrûchig. damnosus, detrimentosus.

Abbrennen. (pass.) deflagrare incendio con-  
 sumi, (act.) deurere, comburere, exurere  
 ignem subicere. agros, villas, urbes in-  
 cendio delere: domum exurere ad solum.

Abbreveren. brevviare, abbreviare voces:

ductus literarum formare breviores:  
 breviorer literarum ductu voces integras  
 exprimere: scribere notis, verba notis

brevibus comprehendere: dicta raptim  
 punctis sequi præteritis: scribere velo-

citer, ut litera verbum sit: longas cursum  
 loquen-

atliepia ir skirtingi žodžių pateikimo būdai. Pirmosios kalbos (vokiško registro) lemos spausdinamos stambiais gotiškais rašmenimis (jais neretai rašomi ir prie lemos pateikiami žodžių vartosenos pavyzdžiai). Lizdiniai žodžiai spausdinami kiek atitraukti nuo dešiniojo skilties krašto smulkiu gotikiniu šriftu. Žodžių vartosenos iliustracijos – smulkesnėmis gotikinėmis raidėmis, be to, jos dar žymimos specialiu ženkle §. Antrosios kalbos (lotynų) atitikmenų yra vienas arba keli, kartais net keliolika. Jie rašomi lotyniškais rašmenimis.

E. Weismanno antraštiniais žodžiais eina tiek žodžiai, tiek žodžių junginiai,



tačiau neretai lema turi ir vartosenos iliustracijų, pvz.,

*Antragen offerre. Ein Kleid gerere vestern* W 28;

*Artickel. articulus, caput. Artickel des Glaubens. caput fidei* W 37;

*Aufgang. ortus. der Sonnen. Solis ortus. exortus* W 35;

*Aussterben. das Hauß ist ausgesterben domus funeribus exhausta, evacuata est* W 48;

*Behausum. hospitium, domus, domicilium, er hat eine bequeme Behausung, benz habitat* W 57.

Antraštinio žodžio eilutėje rašomos giminiškų žodžių darybos dalys, pvz.,

*Aſpenbaum. populus nigra. = Wald. populetum* W 33;

*Abwarten. deſervire, operam dare alicui rei: fatagere circa aliquid. = tung. curatura, cura* W 12.

Antraštiniai polisemantai pateikiami trejopai:

a) nurodomos dvi žodžių reikšmės ir aiškinami jų skirtumai: *Aal. anguilla. Ahl, wie die Schuſter brauchen, Schuſter = Ahlſubula, vel Schuſter = Ahl* W 3,

b) reikšmės numeruojamos, paprastai žymima antroji reikšmė: *Abweg, diverticulum, 2. adject. devius, avius* W 12; *Hitze. æstus, calor, caliditas, fervor, 2. jäher Zorn, excandescencia* W 211; kur kas retesni polisemantai, kurių skiriamos keturios reikšmės, pvz., *Hoch. altus, celfus, [...] 2. schwer. arduus. 3. Stoltz. elatus animus. 4. hoch an der Farb. Splendidus, lucidus colore, floridus* W 211 ir kt.,

c) polisemantai pateikiami atskirais antraštiniais žodžiais, pvz.,

*Ablaß am Teich emiſſarium, obturamentum Stagni*

*Ablaß den Sünden, remiſſio peccatorum, venia delictorum* W 7;

*Fülle [in der Speiß] farctum: fartura, fractura*

*Fülle [Menge] copia, abundantia, plenitudo*

*Fülle [junger Pferd.] pullus, pullus equinus, hinnulus* W 147.

Tačiau yra ir priešingų pavyzdžių, kai daiktavardžio vedinys (dažniausiai būdvardis) rašomas antraštinio žodžio eilutėje tuo pačiu stambiu šriftu kaip ir antraštinis žodis, pvz.,

*Alphabeth. Alphabetum. Alphabetisch. alphabeticum* W 16;

*Benedeyen benedicere alicui. Benedeyung benedictio* W 60.

Kitais atvejais būdvardis rašomas antraštiniu žodžiu, pvz.,

*Anſtoß offendiculum, offenſio, ſcandalum* ir –

*Anſtößig. ſcandalofus* W 28.

Kaip ir įprasta dvikalbiuose žodynuose, E. Weismanno žodyne pirmosios kalbos (vokiečių) žodžių leksinę reikšmę aiškina antrosios kalbos (lotynų) atitikmenys. Tiesa, kartais kurio nors žodžio reikšmė dar paaiškinama ir sinonimais, pavyzdžiui, *Acht (Bann) proſcriptio* W 13; *Dietrich (Schlüſſel) clavis adulterina* W 96 ir kt. Tačiau grafiškai sutampančių, kitaip – homografų, leksinės reikšmės skiriamos ne tik atitikmenimis, bet ir specialiomis nuorodomis, iš kurių dažniausi yra gramatiniai kalbos dalių trumpinimai. Dažniausiai nurodoma antrojo grafiškai sutampančio žodžio kalbos dalis, pvz.,

*Faul. ignavus, piger, iners [...]*

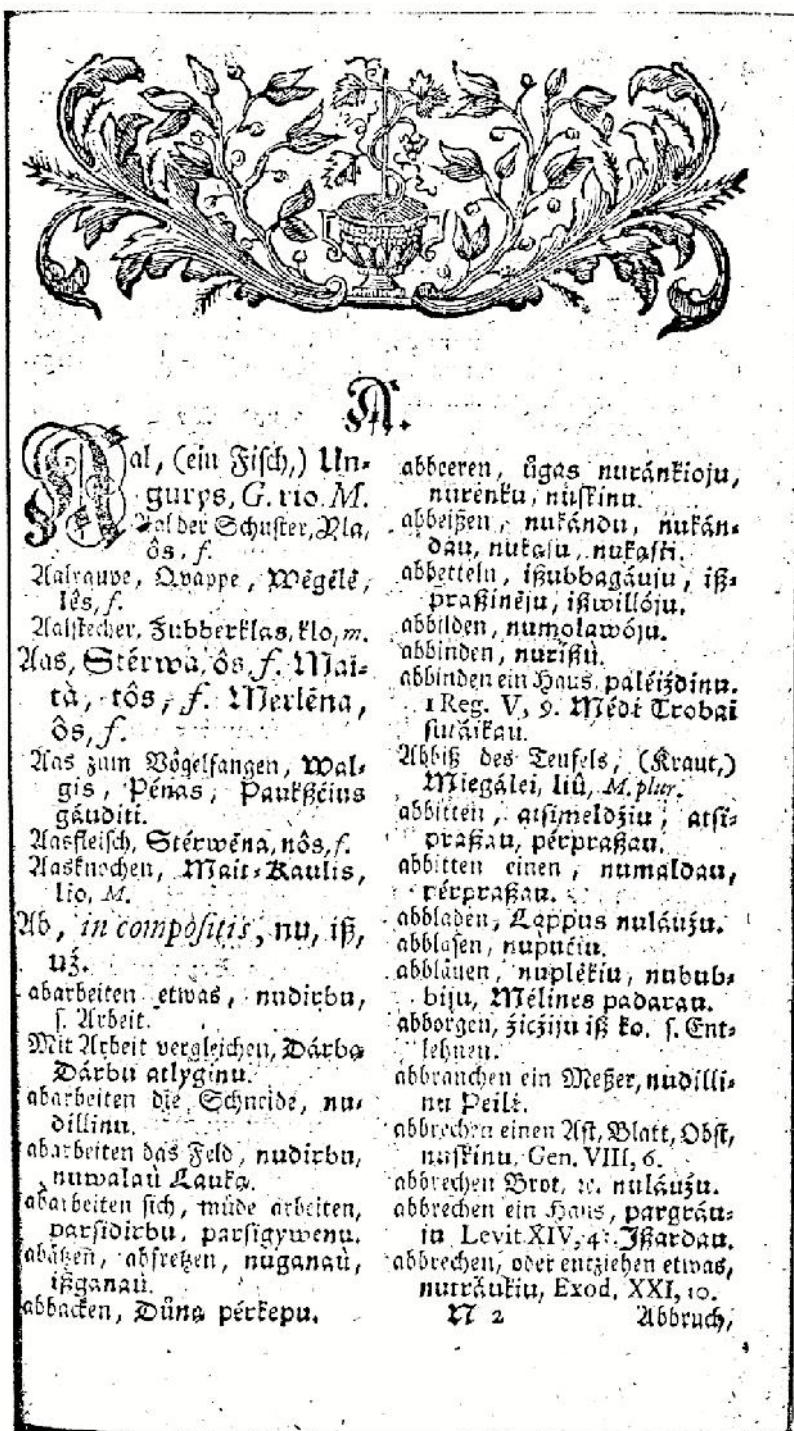
*Faul (adv.) languide, negligenter [...]* W 132;

*Wagen currus, vehiculum [...]* W 472

*wagen (verb.) audere, periculum facere [...]* W 473 ir kt.

Rečiau randame abiejų skirtingų kalbos dalių trumpinimus, pavyzdžiui,

*Gelegen (adj.) idoneus. aptus [...]*



*gelegen (adv.) commodè, opportunè [...] W 161*

*Heimlich (adj.) arcanus, absconditus [...]*

*heimlich (adv.) clam, clanculum [...] W 198.*

Gramatinėmis pažymomis dar skiriamos veiksmažodžių rūšys, pavyzdžiui,

*Fahren (act.) vehere. (pass.) vehi, ferri [...] W 130 ir pan.*

Žodžių vartosenos iliustracijos labai įvairios savo sandaros, vaizdingumo, kilmės ir šaltinių atžvilgiu. Tarp iliustracijų pasitaiko bibliinių, pavyzdžiui:

*Splitter festuca.*

*§ Was siehest du den Splitter in deines Bruder Aug.*

*papulas observas alienas, ipse obsitus plurimis ulceribus W 383 ir kt.*

Yra iliustracijų ir iš antikinės kultūros šaltinių, pavyzdžiui:

*Grüblein. Scrobiculus*

*§ wer einem andern die Grube gräbt / fällt selber darein*

*necis artifices arte pereunt suā W 183*

*Mucke. Musca*

*§ Aus einer Muck einen Elephanten machen.*

*ex muscā facere elephantum [...] W 285 ir kt.*

Šio pobūdžio patarlės (tarp jų yra ir „grynu“ vokiškų) pateikiamos anonimiškai. Tik itin retais atvejais žymima *Prov.* ir nurodomas patarlės autorius.

Pil. Ruigio žodyno puslapio grafinė išvaizda paprastesnė, žodžiai pateikti dvejopais rašmenimis: antraštiniai žodžiai stambiu gotišku šriftu, o jų lietuviški atitikmenys – stambesnėmis lotyniškėmis raidėmis, lizdiniai žodžiai kiek atitraukti nuo dviskilčio puslapio dešiniojo krašto, o jų atitikmenys – smulkesniais rašmenimis, be to, petitu rašomi gramatiniai sutrumpinimai (3 pav.).

Galime skirti bent šiuos ryškesnius E. Weismanno „Lexicon bipartitum“ leksikografinės sandaros panaudojimo Pil. Ruigio žodyne atvejus:

a) dažniausiai iš E. Weismanno paimta lema yra Pil. Ruigio antraštinis žodis,

b) E. Weismanno lizdiniai žodžiai iškeliami antraštiniais, pavyzdžiui:

*Bedacht. cogitatio, confideratio [...] W 53*

*Bedacht. Apšimislėjimas, imo, m R 54*

*Eichenmispel W 94 – Eichenmispel R 111*

*Endlich W 114 – Endlich R 118 ir kt.;*

c) E. Weismanno antraštiniai žodžiai Pil. Ruigio žodyne pateikti lizdiniais, pavyzdžiui:

*Beschatten, opacare, inopacare, umbrare [...] W 63*

*Beschatten. Apwešau, Pawėsi padaral R 63*

*Dachschindel W 90*

*Dachschindel R 94 ir kt.;*

d) E. Weismanno žodžio iliustracija Pil. Ruigio iškeliamą lizdiniu žodžiu, pavyzdžiui:

*§ bey der Mahlzeit. In convivio: ad vinum W 70*

*§ bey der Mahlzeit. Walgant, Bewalgant. Pri Walgio R 71*

*§ bey ihm selbst seyn. Compotem esse mentis suae W 70*

*§ bey ihm selbst seyn. Sawo Uma turru R 71 ir kt.,*

e) E. Weismanno antraštinį straipsnį, kurį sudaro keli žodžiai, Pil. Ruigys suskaido į du. Pagrindinį antraštinį žodį Pil. Ruigys iškelia antraštiniu, o kitą pateikia lizdiniu, pavyzdžiui:

*Bund. fascis, Bundlein. fasciculus* W 84

*Bund. Suderėjimas, mo, m.* R 88

*Bundlein. Ryszėlis, ėlio* R 88 ir pan.

Baigiant šias kelias preliminarias pastabas apie „Lexicon bipartitum“ autorystę, leksikos turinį ir leksikografinį metodą, reikia pasakyti, kad tai tik pirmosios parengiamosios įžvalgos, kiek platėliau pristatančios šį lietuvių leksikografijos istorijoje mažai žinomą XVIII a. vokiečių dvikalbį žodyną. Norint nuodugniau aptarti E. Weismanno žodyną kaip Pil. Ruigio žodyno vokiško registro šaltinį ir išryškinti jo poveikį Pil. Ruigio žodyno turiniui bei leksikografiniam metodui, o drauge parodyti Pil. Ruigio žodyno leksikografinį savitumą, aktualu tiek išsamiau apibūdinti leksikologijos ir leksikografijos atžvilgiais patį „Lexicon bipartitum“ (tarp kitko, ir nustatyti, kurių metų žodyno leidimu naudojosi Pil. Ruigys), tiek iškelti Pil. Ruigio žodyno vokiško registro leksikos „veismaniškąsias“ naujoves ir visapusiškai apibūdinti jų turinį, išanalizuoti E. Weismanno žodžių santykį su paties Pil. Ruigio Naujojo Testamento ir šnekamosios kalbos leksika ir pan. Tačiau tai būtų specialių tyrimų uždavinys, išeinantis už šio straipsnio ribų.

## ĮČVADOS

Lietuvių leksikografijos istorijoje Christianui Eberhardui Weismannui (1677–1741) priskiriamas žodyno „Lexicon bipartitum, latino-germanicum et germanico-latinum“ autorius iš tikrųjų yra Ehrenreichas (vok. *Ehrenreich*, *Erich*, lot. *Eryc*) Weismannas (1641–1717). Pil. Ruigys savo „Littauisch-Deutsches und Deutsch-Littauisches Lexicon“ (Königsberg, 1747) greičiausiai naudojosi ne 1741 m., bet kuriuo nors ankstesniu (1715 ar 1725 m.) „Lexicon bipartitum“ leidimu.

Iš E. Weismanno Pil. Ruigys perėmė ir pirmą kartą lietuvių leksikografijoje panaudojo dvikalbių žodynų skirstymą į analitinius ir sintetinius.

E. Weismanno žodyno įtaka Pil. Ruigio žodynui vertintina dviem aspektais: pirma, E. Weismanno „Lexicon bipartitum“ nagrinėtinas kaip Pil. Ruigio žodyno vokiečių kalbos registro papildymų šaltinis. Būdamas universalesnio pobūdžio jis esmingai praturtino ir praplėtė lietuviškų religinių šaltinių (pirmiausia Naujojo Testamento) ir šnekamosios kalbos leksikos inventorių, jį praturtino pasaulietinio (europinio) pobūdžio materialinės ir dvasinės kultūros daiktų bei reiškinių pavadinimais. Antra vertus, naudodamasis E. Weismanno žodynu, Pil. Ruigys nesitenkino tradicinių dvikalbių abėcėlinių žodynų registrų sudarymu, bet, perėmęs XVIII a. europinės leksikografijos techniką, lizdinį būdą pritaikė abiem savo žodyno dalims ir tuo adekvačiau atspindėjo žodžių semantiką bei vartoseną, pradėjo lietuvių leksikografijos istorijoje lizdinio žodynų redagavimo tradiciją.

E. Weismanno žodyne skiriami trys grafiniai žodžių pateikimo būdai: lemos (antraštiniai žodžiai), lizdiniai žodžiai ir žodžių vartosenos iliustracijos išspausdinti skirtingais šriftais (pastarieji dar žymimi specialiu ženkle §).

Ryškesni E. Weismanno ir Pil. Ruigio leksikografinio metodo bendrumai ir skirtumai:

- a) E. Weismanno lema eina Pil. Ruigio antraštiniu žodžiu,
- b) E. Weismanno lizdinis žodis iškeliamas Pil. Ruigio antraštiniu žodžiu,
- c) E. Weismanno iliustracija pateikiama kaip Pil. Ruigio lizdinis žodis.

**Literatūra**

Gineitis L. *Lietuvių literatūros istoriografijos chrestomatija (iki 1940 m.)*. Vilnius: Vaga, 1988.

Henne H. Deutsche Wörterbücher des 17. und 18. Jahrhunderts. *Einführung und Bibliographie*. Hildesheim-New York, 1975.

Ruigys P. *Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas*. Parengė Vytautas Jurgutis ir Valerija Vilnonytė. Vilnius: Vaga, 1986.

Koženiauskienė R. *XVI–XVIII amžiaus prakalbos ir dedikacijos*. Vilnius: Mokslas, 1990.  
Krömer D. Die zweisprachige lateinische Lexikographie seit ca. 1700. *Wörterbücher Dictionary Dictionaries* Bd. 3. Berlin–New York, 1991.

Lebedys J. *Senoji lietuvių literatūra*. Paruošė J. Girdzijauskas. Vilnius: Mokslas, 1977.

Zinkevičius Z. Pilypas ir Povilas Frydrichas Ruigiai. *Lietuvių kalba XVIII–XIX a.* Vilnius: Mokslas, 1990.

Zubaitienė V. *Ruigio žodyno (1747) lietuvių-vokiečių ir vokiečių-lietuvių dalių leksikos lyginamoji analizė – naujaisi humanitariniai tyrinėjimai*. Vilniaus universitetas, 2004.

Сороколетов Ф. П. *История русской лексикографии*. Отв. ред. Ф. П. Сороколетов. Санкт-Петербург: Наука, 1998.

**Vincentas Drotvinas**

**ZU DEN QUELLEN DES DEUTSCHEN REGISTERS VON „LITTAUIŖCH=DEUTŖCHES UND DEUTŖCH=LITTAUIŖCHES LEXICON [...]“ (KÖNIGSBERG, 1747) PHILIPP RUHIG: EHRENREICH WEISMANN'S „LEXICON BIPARTITUM, LATINO-GERMANICUM ET GERMANICO-LATINUM [...]“**

**Zusammenfassung**

Der Aufsatz hat das Ziel, die Quellen des deutschen Registers des *Littauisch-Deutsches und Deutsch-littauisches Lexicon* von Philipp Ruhig (Königsberg, 1747) zu behandeln.

In dem Vorwort seines Wörterbuches schrieb Ruigys (Ruhig): „legte zum Grunde des deutschen Register das Lexicon Weismanni“, ohne das Jahr der Ausgabe *Lexicons* zu bezeichnen.

Der Meinung der litauischen Historiographen nach ist Christian Eberhard Weismann (1677–1741) als Autor des *Lexicon bipartitum, latino-germanicum et germanico-latinum* zu erachten.

Auf Grund der näheren Untersuchungen der Ausgaben dieses Wörterbuches kann man festzustellen, dass Christian Eberhard ein Sohn des deutschen Theologen und Pädagogen Ehrenreich (Erich, Eryc) Weismann (1641–1717) war, aber das *Lexicon bipartitum* ist von seinem Vater verfasst worden.

*Lexicon bipartitum* ist in 12 (?) Ausgaben erschienen, aber es bleibt zu erklären, ob Ruigys die Ausgabe 1741 benutzt hat.

Die Ausbeutung des zweiten synthetischen deutsch-lateinischen Teiles des *Lexicon bipartitum* ist in *Lexicon* Ruigys' zweierlei zu charakterisieren: erstens, Ruigys hat das Register seines aufgrund des Neues Testaments verfassten *Lexicon* mit vielen nichtbiblischen Wörtern der lateinischen Klassiker ergänzt, zweitens, nach dem Vorbild des *Lexicon bipartitum* hat Ruigys neben der alphabetischen Anordnung der Lemmata die Bildungen, Zusammensetzungen u. s. w. einer Wortfamilie gegeben und damit die lexikographische Methode seines Wörterbuchs vervollkommen.